

Фесенко І.А.,
д.е.н., проф. кафедри економіки підприємства та менеджменту,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця
(Україна)

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ситуація, яка склалася в Україні внаслідок загострення політичного та економічного конфлікту з Росією - обмеження доступу до власних первинних енергетичних ресурсів, зокрема вугілля, та до імпортованих – російського газу, потребують вивчення стану енергетичної безпеки нашої країни, оскільки актуалізувала вирішення давно існуючих та накопичених проблемних питань в сфері енергетики та визначення подальший дій щодо забезпечення енергетичної безпеки країни вже в нових умовах.

Виходячи із Закону України «Про електроенергетику» енергетична безпека - стан електроенергетики, який гарантує технічно та економічно безпечне задоволення поточних та перспективних потреб споживачів в енергії та охорону навколишнього природного середовища. Відповідно до цього нормативного документу, основною метою забезпечення енергетичної безпеки держави є задоволення потреб споживачів. Але практика показує, що лише задоволення потреб, не зважаючи на джерела походження, спосіб виробництва та вартість енергії, не може забезпечити енергетичної безпеки країни. Події останніх років це підтверджують.

На державному рівні «Стратегією національної безпеки» основними загрозами енергетичній безпеці країни визначено: спотворення ринкових механізмів в енергетичному секторі, недостатній рівень диверсифікації джерел постачання енергоносіїв та технологій, криміналізація та корумпованість енергетичної сфери, недієва політика енергоефективності та енергозабезпечення. А основними пріоритетами забезпечення енергетичної безпеки України є:

- реформування енергетичних ринків, забезпечення прозорості господарської діяльності, конкуренції на цих ринках та їх демонополізація, інтеграція енергетичного сектору України до енергетичних ринків ЄС та системи європейської енергетичної безпеки;

- підвищення енергоефективності та забезпечення енергозбереження;

- диверсифікація джерел і маршрутів енергопостачання, подолання залежності від Росії у постачанні енергетичних ресурсів і технологій, розвиток відновлюваної та ядерної енергетики з урахуванням пріоритетності завдань екологічної, ядерної та радіаційної безпеки;

- створення умов для надійного енергозабезпечення та транзиту енергоресурсів територією України, захищеності енергетичної інфраструктури від терористичної загрози;

- формування системи енергозабезпечення національної економіки і суспільства в особливий період [1].

В 2015 році при оновленні «Стратегії національної безпеки» пріоритети в її забезпеченні було змінено відповідно до зміни політико-економічної ситуації в країні. У зв'язку із цим доцільно розглянути фактичну ситуацію із забезпечення енергетичної безпеки країни та можливі шляхи її зміцнення в майбутньому.

Аналізуючи ситуацію із забезпеченням прозорості господарської діяльності в енергетичному секторі, конкуренції на цих ринках та їх демонополізація доцільно розглянути власників об'єктів вітчизняної енергосистеми.

Останні двадцять років приватизація енергетичного сектору України призвела до того що в державній власності залишилося не більше 20% майна обласних енергетичних об'єднань, а приватними власниками енергетичних компаній є тільки кілька осіб, більшість з яких є російськими громадянами. Аналіз показує, що росіянам належить до 60% акцій українських енергетичних компаній, що в умовах політичного конфлікту з Росією виглядає дивно. Їх власність присутня в 17 з 24 обленерго України. Енергоринок України є монополізованим російськими інвесторами. Недоліком ситуації що склалася, є, по-перше, те, що електроенергетика переважно знаходиться в приватній власності, що в світовій практиці з точки зору енергетичної безпеки країни є неприпустимим. Так, Голова Енергетичної ради зазначав, що ніде у світі немає такої ситуації, щоб одна людина володіла хоча б кількома обленерго. Цивілізовані країни не дають монополізувати свій енергосектор. Ефективними можуть бути різні форми, зокрема, у Франції 85% енергосектору в руках держави, в Німеччині переважає комунальна форма власності, в США - приватна, але там мільйони власників [2]. По друге, приватизована енергосистема України є монополізованою, оскільки знаходиться у власності кількох інвесторів. Та по-третє, монополізованою громадянами країни, про наміри отримання енергетичної незалежності від якої Україна активно заявляє останніми роками в силу відомих причин.

Під впливом цих факторів, рішення, які приймаються відносно подальшого розвитку галузі, не є підтримуючими енергетичну безпеку держави, зокрема через підвищення вартості підключення до електромереж, підвищення тарифів на електроенергію та інших, що ускладнює існування найбільш енергомісткого сектора економіки - промисловості. Так, конкуренції в галузі електроенергетики на енергетичному ринку в Україні не спостерігається.

Основними індикаторами забезпечення енергетичної безпеки дослідники виділяють енергозабезпеченість, залежність від імпорту первинних ПЕР та диверсифікація виробництва електроенергії.

Україна знаходиться в третій десятці країн світу за обсягами виробництва електроенергії, і за останні 10 років динаміка виробництва електроенергії свідчить про те, що обсяги її виробництва знижувалися та за

останні 5 років знизилися на 20%. Відповідним чином знижувалося й енергоспоживання в країні. За весь аналізований період власне виробництво електроенергії покривало власне споживання. Але Україна завжди експортувала та імпортувала електроенергію. Обсяги ж експорту електроенергії в Україну є незначними. Зовсім відмовитися від експорту–імпорту неможливо, скільки ОЕС України з'єднана із сусідніми країнами електромережами.

Передбачається організація паралельної роботи з енергооб'єднанням країн Східної та Західної Європи на змінному струмі. Вже зараз Україна з'єднана з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією трьома лініями електропередачі, проте вони відносно невеликого напруги. Питання виходу на європейський енергоринок пов'язані з вирішення багатьох аспектів, зокрема, з питанням оформлення експорту, визначення вартості електроенергії, відповідність хоча б приблизно внутрішнього ринку європейському. Вхід на цей ринок досить дорогий, але якщо рухатися в цьому напрямку, через три роки Україна могла б зайняти свою нішу на європейському ринку електроенергії [3].

В 2016 році Україна відмовилася від імпорту з Росії, а відсутні обсяги електроенергії вона докуповує на енергоринку. Незважаючи на те, що електроенергію Україна не отримує з Росії, там вона закупає вугілля для виробництва своєї електроенергії. Через політичну ситуацію Україна втратила доступ до більшості шахт Луганської та Донецької областей, та вимушена скуповувати вугілля у Росії, США та ЮАР. Особливу потребу країна відчуває у коксівному вугіллі та антрацитах.

За підсумками 2016 року Україна імпортувала вугілля на загальну суму 1,5 млрд. доларів. Загальний обсяг поставленої в країну вугільної продукції в минулому році за інформацією ДФС України склав 15,647 млн. т. Такий рівень імпорту вугілля в Україну спостерігається останні 5 років з незначним зменшенням обсягу. Але незважаючи на це, змінилися марки вугілля, що закупаються, якщо раніше здебільшого закуповувалося вугілля коксуючої групи для коксохімічної та металургійної галузі, то тепер закупаються антрацити для енергетики.

Ступінь диверсифікації вітчизняного виробництва електроенергії значно відрізняється від розвинутих країн світу. Зараз вітчизняні АЕС поряд з тепловими електростанціями складають найбільшу частку у виробництві електроенергії. Порівняно із загальносвітовими тенденціями в Україні атомна енергетика відіграє більш значну роль в енергозабезпеченні країни,

Відповідно до розробленої «Енергетичної стратегії України на період до 2030 року» і на подальшу перспективу основу майбутньої енергетики країни і надалі складатимуть атомні електростанції.

Запланований розвиток атомної енергетики пояснюється дешевизною її виробництва. Також атомна енергетика є альтернативою енергетичної залежності від Росії.

В стані зтяжної кризи знаходиться і вітчизняна теплова енергетика. В результаті граничного морального і фізичного зносу, її основні фонди

досягли стану, при якому середній ККД українських паротурбінних пиловугільних ТЭС не перевищує 30%. Тому пріоритетним напрямом розвитку електроенергетики країни має стати широкомасштабне технічне переозброєння діючих ТЭС з метою радикального підвищення їх економічності, ефективності і екологічності [4].

Потенціал використання гідроресурсів в якості джерела виробництва електроенергії обмежується наявними в країні водними ресурсами та недоцільністю затоплення значної площі земель сільськогосподарського призначення через рівнинний характер місцевості в Україні. Таким чином наявні обсяги гідроенергетики України не мають перспектив значного збільшення,

Новий критерій оцінки економічного розвитку країн, що з'явився в останні десятиліття, - це доля енергії, виробленої з нетрадиційних і поновлюваних джерел. У економічно високорозвинених країнах вона досягає від 0,7% (Велика Британія) до 64,5% (Ісландія) і має чіткі тенденції до збільшення в майбутньому [5].

Однією з вимог до країн-кандидатів в ЄС є рівень використання поновлюваних джерел енергії не нижче за середньоєвропейський, який на 2016 рік вже склав 12%. Тому для України, яка має намір інтегруватися в Європу, це є додатковим аргументом на користь активного розвитку поновлюваних джерел енергії. Оскільки, використання нетрадиційних та відновлюваних джерел в енерговиробництві низький (до 1%).

Але для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної енергетики в рамках Єдиної Європейської економічної системи необхідно створити відповідну нормативно-правову базу, що забезпечить прозорість та прогнозованість господарської діяльності в енергетичному секторі та його монополізацію.

Список використаних джерел

1. «Стратегія національної безпеки України»: Указ Президента України № 287/2015 від 26.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

2. Енергетичні компанії в Україні повинні стати публічними. Енергетична Рада Аграрної партії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroparty.rv.ua/Energetichni-kompanii-v-Ukraini-povin/>

3. Украина и экспорт электроэнергии в ЕС. Мнение экспертов [Електронний ресурс] / РИА Новости Украина. - Режим доступа: <http://rian.com.ua/view/20160127/1004274819.html>РИА

4. Зеркалов Д.В. Энергетическая безопасность [Электронный ресурс]: монография / Д.В. Зеркалов. – Электрон. дан. – К.: Основа, 2012. - 922 с.– 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.

5. Szalbiars Zdzislaw, Popuszynska-Surma Edita. Energy security as a public good / Zdzislaw Szalbiars, Edita Popuszynska-Surma // Web of Conferens 14, 01005 (2017) «Energy and Fuels 2016»/